

18. Диев В. С. Риск и неопределенность в философии, науке, управлении / В. С. Диев // Вестник Томского государственного университета. – 2011. – №. 2 (14). – с. 79–89.
19. Тычинский А. В. Неопределенность в принятии управленческих решений / А. В. Тычинский // Известия Южного федерального университета. – 2005. – Т. 52, №. 8. – с. 118–122.
20. Смирнова К. А. Понятие неопределенности экономических систем и подходы к ее оценке / К.А. Смирнова // Вестник МГТУ. – 2008. – Т. 11, №. 2. – с. 241–246.
21. Чайка Т. Ю. Адаптивне управління невизначеністю при прийнятті управлінських рішень / Т.Ю. Чайка // Бізнес Інформ. – 2015. – №. 2. – с. 283–288.
22. Фостолович В. А. Вплив невизначеності на стійкість економічних суб'єктів / В. А. Фостолович, В. О. Кудлаєнко // Інноваційна економіка. – 2013. – №. 7 (45). – с. 317–320.
23. Найт Ф. Х. Риск, неопределенность и прибыль / Ф. Х. Найт. – М. : Дело, 2003. – 360 с.
24. Прокопенко Т. О. Класифікація невизначеностей в управлінні організаційно-технологічними об'єктами / Т. О. Прокопенко // Информационные технологии и системы управления. – 2014. – №. 6/4 (20). – с. 23–25.
25. Капустин В. Ф. Неопределенность: виды, интерпретации, учет при моделировании и принятии решений / В. Ф. Капустин // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 1993. – Серия 5, №. 2 (12). – с. 108–114.
26. Hendry D. F. Unpredictability in economic analysis, econometric modeling and forecasting / D. F. Hendry, G. E. Mizon // Journal of Econometrics. – 2014. – No. 1. – P. 186–195.
27. Taleb N. N. The black swan: the impact of the highly improbable / N. N. Taleb. – New York : Random House, 2007. – 369 p.
28. Keynes J. M. The general theory of employment / J. M. Keynes // The Quarterly Journal of Economics. – 1937. – Vol. 51, No. 2. – P. 209–223.

Стаття надійшла: 25.01.2016 р.
Рецензент: д.е.н., доц. Горюхов Д.А..

УДК 658:631

JEL Classification: L26, P25

СУТНІСТЬ І КЛАСИФІКАЦІЯ МАЛОГО СІЛЬСЬКОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА

Матусова О.М., к.е.н., доцент

Київський національний торговельно-економічний університет

Анотація. Предметом статті є мале підприємство, діяльність якого сконцентрована в сільській місцевості. Метою статті є характеристика сутності сільського малого підприємства і удосконалення його класифікації. В статті за допомогою методів систематизації та узагальнення здійснено аналіз існуючих підходів до визначення сутності малого сільського підприємства. Виявлено, що значна кількість авторів не розмежовують поняття «мале підприємство» і «малий бізнес» і визначають його як діяльність на власний ризик з метою отримання прибутку, а також кожен з авторів інтерпретує мале підприємство залежно від сфери своїх дослідницьких інтересів. Проте в більшості обґрунтувань сутності малого підприємства проявляються його найбільш важливі елементи як системність, ризиковість та інноваційність. Досліджено основні принципи, за допомогою яких характеризується сутність малого підприємства; здійснено узагальнення функцій малого сільського підприємства. Встановлено, що мале сільське підприємство є сектором регіональної економіки, в якому функціонують суб'єкти підприємницької діяльності аграрної і неаграрної сфери будь-якої організаційно-правової форми і форми власності з метою отримання прибутку. Водночас внаслідок функціонування малого сільського підприємства досягається отримання соціального ефекту. В статті також розглянуто класифікацію суб'єктів малого сільського підприємства вітчизняними вченими, на підставі якої зроблено висновок, що специфіка сільських територій потребує уточнення класифікації з урахуванням практики функціонування таких суб'єктів. Здійснено доповнення існуючої класифікації наступними критеріями: за місцем розташування, місією, рівнем ринкових можливостей, ступенем залучення в аграрний сектор, ступенем залучення в тінювий сектор.

Ключові слова: мале підприємство, сільська місцевість, класифікація, самозайнятість, ризик, прибуток.

ESSENCE AND CLASSIFICATION OF RURAL SMALL BUSINESS

Olena Matusova, PhD in Economics, Associate Professor
Kyiv National University of Trade and Economics

Summary. *The subject of the article is small business; the activities of which are concentrated in rural areas. The purpose of the article is to characterize the essence of rural small business and to improve its classification. The existing approaches to define the essence of small rural business are analyzed by the methods of systematizing and summarizing. The significant number of authors do not distinguish the concept of "small business" and "small entrepreneurship" and define it as the activity for its own risk with the aim of receiving profit. Some of the authors interpret small business in connection with the scope of their investigations. However, the most important points of small business essence are systemic nature, risk and innovation. The basic principles according to which researches determine the essence of small business and generalization of small rural business functions are under the research. The definition of small business as a sector of the regional economy in which entrepreneurs of any legal form and ownership operate in agricultural and non-agricultural areas for receiving profit is established. Simultaneously the social impact is achieved through the small rural business activity. The article also deals with the classification of small rural business under which it is concluded that the specific feature of rural areas needs classification based on practice of entities. The existing classification is completed by the following criteria: the location, the mission, the level of market opportunities, the degree of involvement in the agricultural sector, the degree of involvement in the shadow economy.*

Keywords: *small business, rural area, classification, self-employment, risk, profit.*

Постановка проблеми. Трансформаційні процеси в економіці України, формування нових механізмів господарювання, здійснення приватизації на сільських територіях призвели до масового безробіття й необхідності пошуку сільськими жителями засобів до існування. Працездатне населення в умовах відсутності можливостей зайнятості за наймом було вимушене вдаватися до самозайнятості та освоїти засіб ділової активності – підприємництво.

Становлення малого підприємництва на селі характеризується високим ступенем диверсифікації діяльності, що дає змогу жителям різних територій забезпечити себе відповідним рівнем доходу і пристосуватися до мінливих умов господарювання. Водночас різноманітність діяльності сільського населення має "інтуїтивний", стихійний характер і, головним чином, не підпорядкована стратегічній меті, яка повинна забезпечувати розвиток і довготривалу ефективність. Забезпечений практичними здобутками, досвід відносної стабілізації рівня життя на селі потребує освоєння, законодавчого закріплення і цілеспрямованої підтримки з боку держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. З усіх напрямків самозайнятості сільських жителів найбільша увага вітчизняними вченими приділяється дослідженню особистих селянських господарств у працях Л.М. Гутко, М.В. Додонової, Л.Ю. Мельника, О.М. Онищенко, Г.І. Шмельова, О.М. Шпичака, В.В. Юрчишина. Суть і особливості діяльності малих підприємств досліджували З.С. Варналій, С.Г. Дрига, І.В. Ляшенко, М.Й. Малік, В.Я. Месель-Веселяк, Л.В. Романова, П.Т.Саблук. Підприємництво в сільському господарстві досліджували В.Г. Андрійчук, Н.Г. Маслак, А.В. Чупіс.

Невирішені складові загальної проблеми. Аналіз економістами сільського підприємництва зосереджений переважно на особистих селянських і фермерських господарствах, діяльність неаграрних напрямів підприємництва чітко не визначена. Крім того, враховуючи специфіку розвитку сільської економіки в Україні, потребує уваги розробка питання класифікації малого сільського підприємництва.

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення сутності малого сільського підприємництва, а також удосконалення і розширення його класифікації з урахуванням особливостей функціонування суб'єктів господарювання в сільській місцевості.

Виклад основного матеріалу дослідження. На сьогодні немає єдиного підходу до визначення суті малого підприємництва. До того ж не існує єдності в ототожненні або розмежуванні понять "мале підприємництво" і "малий бізнес".

У вітчизняній літературі мале підприємництво часто ототожнюють з малим бізнесом, спираючись на позначення останнього в англомовній літературі терміном "small business" і на участь у підприємницькій діяльності малих підприємств [1].

Ю. Долгоруков, О. Кужман зазначають, що мале підприємництво як сукупність малих та середніх підприємств є об'єктом регулювання і стимулювання для забезпечення економічного зростання в країні [2].

О. Гордієнко ототожнює поняття суб'єктів малого підприємництва і малого бізне-

су та зазначає, що суб'єкт малого бізнесу формується залежно від традицій національної економіки [3].

Такої ж думки дотримується М. Т. Зіадат, який визначає мале підприємництво (малий бізнес) як сукупність малих підприємств, незалежно від форм власності, за критеріями, встановленими законодавством тих країн, на теренах яких ці підприємства здійснюють господарську діяльність, і громадян-підприємців, які ведуть самостійну господарську діяльність для забезпечення самозайнятості та зайнятості членів своєї родини й інших громадян на власний ризик, як правило, маючи за мету одержання прибутку [4].

На думку зарубіжних учених, малий бізнес – це сукупність малих і середніх приватних підприємств, які безпосередньо не входять до жодного монопольного об'єднання й виконують підпорядковану щодо монополій роль в економіці [5].

З.С. Варналій розмежовує поняття малого підприємництва та малого бізнесу й пояснює малий бізнес як будь-яку діяльність малих підприємств і окремих громадян (фізичних осіб), спрямовану на отримання прибутку. Це може бути будь-яка діяльність, що не суперечить чинному законодавству та спрямована на реалізацію власного економічного інтересу. Це не обов'язково має бути ризикована й інноваційна діяльність на основі повної економічної відповідальності. На його думку, мале підприємництво, на відміну від малого бізнесу, є систематичною, інноваційною, самостійною діяльністю малих підприємств і громадян-підприємців на власний ризик з метою реалізації економічного інтересу – отримання прибутку [6].

Таким чином, малий бізнес, представлений сукупністю підприємців певного виду діяльності, є укрупненим, узагальненим поняттям суб'єкта підприємницької діяльності на місцевому, регіональному або національному рівні. Малий бізнес відіграє значну роль у становленні відносин підприємництва; формуванні класу підприємців, здатних забезпечити самозайнятість і створення нових робочих місць, підтримувати конкурентне середовище, ефективно задовольняти потреби населення в товарах і послугах, гнучко реагуючи на зміни кон'юнктури ринку.

У вітчизняній та зарубіжній практиці існує два принципи визначення малого підприємництва:

- статистичний – базується на використанні кількісного критерію (сума активів, обсяг капіталу, кількість зайнятих, обсяг продажів, річний дохід, обсяг інвестицій). Такий принцип зручний з погляду статистичного обліку, але він не відображає економічної визначеності явища й має національну роз'єднаність. Так, у США до малих підприємств відносять господарські одиниці з кількістю зайнятих до 500 осіб, в Японії – до 300, Італії і Фінляндії – до 100. До того ж розмір підприємства може бути по-різному визначений залежно від вибраного критерію;

- змістовний – визначає якісну характеристику малого підприємництва (повна відповідальність за результати господарювання, відсутність розподілу власності й контролю, простота систем управління, сімейне ведення справ, захоплення невеликої частки ринку).

О.С. Горда до малих форм господарювання відносить суб'єктів підприємницької діяльності, дрібнотоварного укладу будь-якої організаційно-правової форми й форми власності, як зареєстрованих, так і незареєстрованих в органах державної влади [7].

Практично всі сучасні теорії територіального, у тому числі сільського, розвитку розглядають мале підприємництво як його невід'ємну складову та акцентують увагу на тому, що суть малого підприємництва на селі можна визначити через ряд його функцій [8; 9; 10]. Серед усього різноманіття функцій малого підприємництва найбільш значущими для сільського розвитку є декілька основних:

- соціальна – полягає в поглинанні “надлишків” економічно активного населення на ринку праці, більш чіткій спрямованості на задоволення мінливих потреб різних соціальних груп населення в товарах і послугах;

- економічна – сприяє реалізації підприємцем можливостей ефективного самозабезпечення й підвищення добробуту, обмеженню монополізму та розвитку конкуренції;

- ініціативно-новаторська – виявляється у створенні нових (відносно нових) продуктів і послуг, нових ідей (комерційних, організаційних, управлінських та ін.);

- мобілізаційна – сприяє концентрації основних факторів виробництва (праці, капіталу, землі, інформації) в умовах обмеженості можливостей насичення місцевого ринку за рахунок зовнішніх джерел, їх раціональному використанню в галузях, нерен-

табельних для великих підприємств;

– організаційна – полягає в прийнятті власником справи на себе ризику, створенні господарського осередку, ефективній організації та управлінні виробництвом і збутовою діяльністю;

– творча – передбачає реалізацію підприємцем свого внутрішнього потенціалу, створення багатофункціонального фахівця.

Таким чином, мале підприємництво на селі можна визначити як сектор регіональної економіки, в якому функціонують суб'єкти підприємницької діяльності різних організаційно-правових форм і форм власності аграрної і неаграрної сфери, що здійснюють самостійну, інноваційну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою отримання економічного і соціального ефекту.

Існує безліч способів систематизації форм малого підприємництва. На нашу думку, найбільш повно класифікація суб'єктів малого підприємництва здійснена О.С. Гордою. Значущими критеріями в ній є такі [7]:

1. За організаційною формою:

– індивідуальні – засновані на приватній власності фізичної особи та виключно її праці (особисті селянські господарства, ремісники);

– сімейні – засновані на власності і праці членів однієї сім'ї з правом найму робочої сили;

– приватні – засновані на власності окремих громадян з правом найму робочої сили;

– колективні – засновані на власності трудового колективу і праці його членів;

– підрядні й орендні – засновані на оренді засобів виробництва, що дає орендарю право власності на результати праці, право користування, володіння та часткового розпорядження майном протягом терміну оренди;

– змішані – засновані на об'єднанні майна різних власників (юридичних осіб і громадян).

2. За галузевою належністю: промислові, сільськогосподарські, будівельні, посередницькі, консультаційні, транспортні, торгові, туристичні, ремісничі та ін.

3. За рівнем спеціалізації:

– моногалузеві – розвивається тільки одна сфера діяльності (коефіцієнт спеціалізації 96-100%);

– вузькоспеціалізовані – розвивається 2-3 сфери діяльності (коефіцієнт спеціалізації 51-95%);

– багатогалузеві – характерний високий ступінь диверсифікації діяльності (коефіцієнт спеціалізації 1-50%).

4. За рівнем товарності: високотоварні – коефіцієнт товарності 90-100%; товарні – 50-89%; низькотоварні – 1-49%.

На нашу думку, уточнення потребують такі критерії цієї класифікації:

1. За розмірами:

– дрібні – зайнято менше ніж 10 осіб, річна виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) становить менше ніж 250 тис. грн;

– малі – зайнято 11-20 осіб, річна виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) – 250,1-500 тис. грн;

– середні – зайнято 21-35 осіб, річна виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) – 500,1-1 000 тис. грн;

– великі – зайнято 36-50 осіб, річна виручка від реалізації продукції (робіт, послуг) – 1 000 тис. грн – 500 тис. євро.

2. За рівнем рентабельності: нерентабельні; низькорентабельні – коефіцієнт рентабельності 1-15%; рентабельні – 16-30%; високорентабельні – понад 31%.

3. За ступенем залучення найманої робочої сили: із залученням працівників на постійній основі; із сезонним залученням працівників; із тіншовим залученням працівників, без залучення найманої праці.

Враховуючи специфіку підприємницької діяльності на селі, вважаємо за необхідне доповнити наведену класифікацію наступними критеріями:

1. За місцем розташування:

– підприємництво, орієнтоване на потреби міських жителів (розташоване в при-міській зоні);

– бізнес, орієнтований на потреби місцевих і міських жителів (у віддалених від центру селах);

– сільське підприємництво (розташоване в сільській глибинці, відносно “ізолю-

ваній” від міст і великих транспортних шляхів);

– бізнес поблизу великих автошляхів і річок;

– курортний бізнес.

2. За місією:

– підприємницькі фірми, орієнтовані на пошук і використання нових можливостей, на швидке зростання й розвиток. Часто найбільш успішні з них концентрують свою діяльність у сфері науково-дослідних і конструкторських розробок – венчурні фірми;

– фірми “рівня життя”, які організуються та функціонують для забезпечення гідного рівня життя окремих груп населення. Вони орієнтовані на стабільний дохід, а не на швидке зростання й нові досягнення.

3. За ступенем залучення в аграрний сектор:

– аграрне підприємництво, суб’єкти якого зайняті виробництвом і переробкою сільськогосподарської продукції;

– напіваграрне підприємництво (форма диверсифікації господарської діяльності), суб’єкти якого зайняті і сільськогосподарським, і не пов’язаним з ним виробництвом;

– неаграрне підприємництво, яке охоплює підприємницьку діяльність, не пов’язану із сільськогосподарським виробництвом.

4. За рівнем ринкових можливостей:

– суб’єкти малого підприємництва, які не мають потенціалу для зростання – займають невелику нішу на ринку або реалізують товари, що мають обмежений попит;

– суб’єкти малого підприємництва, які швидко зростають – мають потенціал для зростання ділової активності, але на початковому етапі свого розвитку створюються як малі.

5. За ступенем залучення в тіньовий сектор: суб’єкти неофіційної економіки – займаються легальною діяльністю, яка не фіксується офіційною статистикою; суб’єкти фіктивної (“сірої”) економіки – у своїй діяльності застосовують методи легального “уникнення” законодавчо встановлених правил; суб’єкти тіньової економіки – здійснюють нелегальну за чинним законодавством підприємницьку діяльність.

Висновок. Для сільського жителя мале підприємництво створює можливість самостійно працювати, накопичувати досвід ведення справи, залучати власні кошти для організації діяльності й отримувати від застосування своєї праці гідний зарібок. Воно також сприяє реалізації потенціалу підприємця-новатора, здатного генерувати ідею і втілювати її в життя.

Мале підприємництво на селі можна визначити як сектор регіональної економіки, в якому функціонують суб’єкти підприємницької діяльності різних організаційно-правових форм і форм власності аграрної і неаграрної сфери, що здійснюють самостійну, інноваційну, систематичну, на власний ризик господарську діяльність з метою отримання економічного і соціального ефекту.

На думку вітчизняних учених, систематизацію форм малого підприємництва можна здійснити за такими критеріями: організаційною формою, формою власності, галузеву належністю, розмірами, рівнем спеціалізації, рівнем товарності, рівнем рентабельності, ступенем залучення найманої робочої сили. Враховуючи специфіку діяльності суб’єктів малого підприємництва на селі, класифікацію необхідно уточнити й доповнити такими критеріями: за місцем розташування, місією, рівнем ринкових можливостей, ступенем залучення в аграрний сектор, ступенем залучення в тіньовий сектор.

Перелік посилань

1. *Малое предпринимательство в промышленном регионе: социально-экономическое развитие, формы и методы регулирования, механизмы экономического роста.* – Днепропетровск, 2004. – 352 с.

2. Долгоруков Ю.О. *Про розвиток малого підприємництва* / Ю.О. Долгоруков, О.М. Кужман // *Економіка України.* – 2005. – № 12. – С. 11–18.

3. Гордієнко О.М. *Малі підприємства: критерії правового статусу і проблеми його вдосконалення* / О.М. Гордієнко // *Підприємництво, господарство, право.* – 2002. – № 6. – С. 8–14.

4. Мамдух Тайє Аль Зіадат. *Розвиток малого підприємництва в умовах перехідної економіки (на прикладі України та Йорданії)* : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. ек. наук / Мамдух Тайє Аль Зіадат. – Донецьк, 1999. – 20 с.

5. Максимова Н.А. *Малый и средний бизнес: принципы и методы управления* / Н.А. Максимова. – Сумы : *Козацький вал*, 1998. – 56 с.

6. Варналій З.С. *Мале підприємництво: основи теорії і практики* / З.С. Варналій. – [2-ге вид., випр. і доп.]. – К. : *Знання*, 2003. – 303 с.

7. Горда О.С. Эффективность сельских малых форм хозяйствования : дис. ... кандидата эк. наук : 08.07.02 / Горда Ольга Сергеевна. – Днепропетровск, 2004. – 179 с.
8. Варналій З.С. Мале підприємництво України як чинник регіонального розвитку: стан та перспективи / З.С. Варналій, А.П. Павлюк // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 4(34). – С. 64–73.
9. Підприємницька діяльність: стратегія економічного розвитку : науково-методичне видання / за ред. д.е.н., професора А.В. Чупіса. – Суми : Довкілля, 2001. – 336 с.
10. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/436-15>

Стаття надійшла: 30.01.2016 р.
Рецензент: д.е.н., проф. Дмитрів І.А.

УДК 336.1:352

JEL Classification: H76

ТАРИФНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ТА КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ РОЗВИТКУ СФЕРИ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНОГО ГОСПОДАРСТВА

Волохова І. С., д.е.н., доцент

Одеський національний економічний університет

Анотація. В цій статті автором виокремлюються дві сфери: комунальних послуг і житлово-комунальних послуг, виходячи з моделей ринків існування підприємств і суб'єкта, що встановлює тарифи. Автор відносить до житлово-комунальної сфери: прибирання прибудинкової території, ремонт покрівлі, ліфтів, вивіз сміття тощо. Ця сфера має функціонувати в умовах конкурентного середовища, на якому жителі можуть самі обирати того, хто надаватиме їм послуги. Натомість в Україні житлово-комунальна сфера штучно монополізована. Тарифи на ці послуги встановлюються органами місцевого самоврядування, виходячи з встановлених державних норм та нормативів.

Розглянуті чинні тарифи на послуги з утримання будинків і споруд та прибудинкових територій по базових підприємствах України, рівень відшкодування затвердженими тарифами фактичної собі вартості. Встановлено, що тарифи досі в повному обсязі не покривають витрат з надання житлово-комунальних послуг та регулюються. Тарифи суттєво диференційовані за територіями.

Розкриті проблеми тарифного регулювання та стану житлово-комунального господарства надали можливість автору розробити пріоритети тарифного регулювання сфери житлово-комунального господарства та концептуальні положення розвитку зазначеної сфери.

Автором сформульовані основні напрями концепції: створення конкурентних умов існування підприємств житлово-комунальної сфери; залучення жителів територіальних громад до вирішення житлово-комунальних проблем.

Розроблена концепція розвитку сфери житлово-комунального господарства дозволить ефективно виробляти суспільні блага за рахунок платежів комунального характеру, вирішувати житлово-комунальні проблеми, додатково залучати фінансові ресурси жителів територіальних громад та юридичних осіб з метою надання суспільних благ.

Ключові слова: тарифне регулювання, житлово-комунальні послуги, сфера житлово-комунального господарства, тарифи, об'єднання співвласників багатоквартирного будинку, орган самоорганізації населення.

TARIFF ADJUSTING AND CONCEPTION OF HOUSING AND COMMUNAL SERVICES SPHERE DEVELOPMENT

Dr. Iryna Volokhova, DS in Economics, Associate Professor
Odesa National Economic University

Summary. In this article an author selects two spheres: public utilities and housing and communal services, coming from the models of markets of existence of enterprises and subject which sets tariffs. An author attributes to the housing and communal sphere: cleaning up of territory is near buildings, repair of roof, elevators, took out garbage and others like that. This sphere must function in the conditions of competition environment, where habitants can to elect who will give those services. However in Ukraine a housing and communal sphere is artificially monopolized. Tariffs on these services are set by organs of local self-government, coming from the set state norms.